

Karadeniz'de Hoca Olmak

Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

EDİTÖR

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Trabzon Kitaplığı: 6
Geleneksel Kültür Dizisi: 2

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İSKENDEROĞLU

Yayın Danışmanı
Emre GÜLSEVER

Karadeniz’de Hoca Olmak
Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

Editör
Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Yayın Ekibi
Doç. Dr. Süleyman GÜR
Doç. Dr. ŞenoI SAYLAN
Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK
Doç. Dr. Fatih TOPALOĞLU
Öğr. Gör. Ahmet Cevdet KARACA

Proje Asistanları
Fatma Rabia DÜZENLİ
Serpil ARSLAN
Cansel AKGÜL

Teknik Destek:
Murat DAVULCU (Yönetmen)
İdris AKYÜZ (Yönetmen Asistanı)

ISBN: 978-975-7770-65-7
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 48884

Kitap Tasarım
Salih PULCU

1. Baskı, Aralık 2023
Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 117

Baskı-Cilt
Seçil Ofset 100. Yıl Mahallesi
Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 44903

Trabzon Büyükşehir Belediyesi
Gülbaharhatun Mahallesi
Kahramanmaraş Caddesi No.159
Ortahisar TRABZON
Yayınevi Sertifika No: 48884

Önsöz

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı proje, 1900-2000 yılları arası geleneksel İslâmî ilimlerin tedrisine Trabzon özelinde yoğunlaşmıştır. Bu tarihsel süreçte olayların içinde yer alanlar ya da etkin isimlere yetişerek onlara talebe olanların anlatımları merkeze alınarak din eğitimi, dinî tedrisatta öne çıkan isimler, bu hocaları besleyen ilmî damarlar, şehrin bu açıdan ülkemize etki ve katkıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı’nın yıkılışını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin de kuruluşunu görmüş; yani bir nevi geçiş kuşağı olan kimselere yetişmiş, çoğunlukla 1930-1940 sonrası dünyaya gelen büyüklerimizin birer birer aramızdan çekildiğine üzülen şahit olmaktayız. Onların hocalarına ve kendi hayat serüvenlerine dair anlatacaklarının hem yakın dönem Trabzon hem de ülkemizin yaşadığı siyasal, sosyal, kültürel ve dinî değişimler açısından önemli olduğu düşüncesi, bu projenin hayata geçmesinde belirleyici olmuştur. Bu amaçla bir şekilde dinî gelenekle bağı bulunan veya imam-hatip liseleri, ilâhiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlara katkısı olmuş bazı isimler tespit edilerek, kendileriyle görüşmeler yapılmıştır. Dönemsel bazı detayları elde etme adına, önceden bir çalışma yapılarak hocalarımıza hazırlanmış bazı sorular yönlendirilmiş olsa da, anlatımın seyri mülâkatları şekillendirmiştir. Yani teknik anlamda yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Proje ekibinin heyecanla giriştiği bu çalışmanın, onlar açısından alışılmış bir akademik faaliyet olmadığı belirtilmelidir. Dolayısıyla ortaya çıkan ürün, daha öncesinde kamera ve yayın tecrübesi bulunmayan bir ekibin mütevazı çalışması olarak görülmelidir. Sürekli video veya film kültürünün her geçen gün çitayı yükselttiği bir ortamda, hocalara dair anlatıları kayda almanın, teknik anlamda “göz dolduracak” çalışma beklentisi doğurması şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak bu projenin odağında, ekranı dolduracak veya popüler kültürü besleyecek işlerden çok, bölgeye dair arşiv bırakma amacı yer almaktadır. Yani bu proje, her şeyden önce Trabzon hafızasına katkı sunmak, yakın döneme yönelik akademik çalışmalara veri hazırlamak ve biraz da yaşadığımız coğrafyaya karşı sorumluluğu bir nebze olsun yerine getirmek niyetiyle hayata geçirilmiştir. Uygulama esnasında aşılabilir güçlüklerle karşılaşılmasa da her şeyin beklendiği veya planlandığı gibi yürütülebildiği de söylenemez.

Her çalışma gibi önünüzdeki projenin sınırlarını da çalışmanın “konusu” ve “hedefleri” belirlemiştir. Yani kısaca: Trabzon ve çevresinde dinî hayatın öne çıkan yönleri ve etkin isimlere dair tanıklıklar. Bu hususu tespit noktasında proje ekibinin gözettiği ve tercihte bulunduğu hassasiyetlerin bir eksiklik gibi algılanması doğru olmayacaktır. Mesela ho-

calarımızın da en az bizler kadar hassas olduğu tarihsel kişiler, kurumlar ve bazı kitlesel yapıları doğrudan zan altında bırakacak veya bu anlamda tartışmaya sebebiyet verecek beyanlardan kaçınılmıştır. Bu noktada olgusal durumlara yer verilmesi tercih edilmiştir. Yani yakın dönemin düşünsel tarihi, siyasal hareketleri üzerine çalışan ve belli grupların siyasetle ilişkisi üzerine akademik anlamda yoğunlaşanların bir eksiklik gibi görebileceği kapalı noktalar, projenin kuşatıcı hedefleri ve polemiklerden sakınma anlayışının bir sonucudur. Bu durum akademik tutarlılık ve tarihsel olayları mümkün olduğu kadar müdahalesiz aktarmaya çalışma anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bizlerle görüşmeyi kabul eden hocalarımızın da yaptıkları konuşmalarda aynı hassasiyetleri paylaştığını gözlemlememiz bizleri fazlasıyla memnun etmiştir.

Proje kapsamında, “Karadenizli Hoca” üst vasfını taşıyan, Trabzonlu kırk hocayla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin bir kısmı, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde, bir kısmı İstanbul, Ankara, Bursa ve Sakarya’daki farklı mekânlarda, bir kısmı da hocaların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Bizleri evlerinde ağırlayan hocalarımıza ve aile fertlerine misafirperverliklerinden ötürü teşekkür ederiz. Yine bizlere mekân tahsis eden, kurumsal olarak destek olan ilâhiyat fakültelerine, resmî ve özel kuruluşlara şükranlarımızı sunarız. Ayrıca, bazı hocalarımız rahatsız olmalarına rağmen görüşme taleplerimize olumlu cevap vermişlerdir. Bu hocalarımıza hassaten teşekkür eder, her birine sıhhat ve afiyetler dileriz.

Online olarak erişime açılan bu görüşmeler pek çok farklı mekânda ve çeşitli şehirlerde oldukça yorucu bir koşuşturmayla kısa bir sürede gerçekleştirilmiştir. Özellikle resmî işler, kurumsal işleyiş ve beklenmedik bazı olaylar projenin yapılabilmesi için belirlenen sürenin büyük bir kısmından proje ekibini mahrum etmiştir. Bu da, çekimlerin yapılması, kayıtların tek tek gözden geçirilmesi, özel konulara değinen fragmanların belirlenmesi, konuşmaların dökümü, basımı gibi çalışmaları az bir zamanda ve yoğun bir tempo içerisinde yapmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu proje, sorumluluk olarak proje ekibini bekleyen akademik faaliyetlerin aksamadan yürütülmesiyle birlikte kısa sürecek bir sürede hazırlanmak durumunda kalmıştır. Özellikle dökümlerin kısa sürede okunmasının gerekli oluşunun yanı sıra bunların tashihi ve gerekli bazı müdahalelerin yapılmasının ayrı bir akademik yük olduğu vurgulanmalıdır. Bu anlamda bazı konuşmalara müdahalenin bizi son derece zorladığı belirtilmelidir. Bu zorluklara rağmen bazen yazı dili bazen konuşma dili bazen de ikisi arası bir vasatın öne çıktığı bir kitap teşekkür edebilmiştir. Metinler okunurken zorunlu olarak bazı cümlelere editöryal dokunuşların yapıldığı, ihtiyaç durumunda anlamı bozmayan takdim ve tehirlelere başvurulduğu, tekrarların ve konuşma dilinin bir sonucu olan bazı belirsizliklerin çıkarıldığının göz önünde tutulması beklentimizdir.

Görüşmelerde hocalara; kendi aile fertleri, aile çevresinin ilme ilgisi, çocukluk dönemleri, tahsilleri, hocaları ve yürüttükleri faaliyetlere dair sorular yöneltilmiştir. Onlar da zihinlerinde yer tuttuğu kadar ve bazen de bizim ısrarlı sorularımıza tahammül ederek

hatıralarındakileri aktarmışlardır. Aslında her birinin anlatımından; son bir asrın Trabzon'u, dinî ilimler sahasında önemli isimler ve yeni kurumsal dinî müesseselerin hangi vasatta kurulduğu ve yol aldığına dair bir tablo ortaya çıkmıştır. Bir hocayı ya da tarihsel bir olayı anlatırken her biri kendi veçhesinden baktığı ve bir detaya yoğunlaştığı için bütünün parçaları birleşmiş oldu. Meraklıları adına, yeni açılan imam-hatip liseleri-ilâhiyat fakülteleriyle medreselerin farkları veya benzeştiği hususlara dair ipuçları belirginleşmiş oldu. İlim adamı yetiştiren evler, ilmiye sınıfına mensup aileler, bazı köylerin "karizmatik" kişiler sayesinde bir merkez hâline gelişi, Trabzon'un 1950 sonrası yeni çehresi ve daha gencecik olan imam-hatip liselerinin inşasının hangi şartlarda gerçekleştiği gibi pek çok detay hocalarımızın konuşmalarının satır aralarında ilgililerini beklemektedir. Kısacası bu çalışma, kırk hocanın anlatımından oluşan mütevazı bir arşiv çalışmasıdır. Ayrıca mülâkatların tümünün kayda alınması ve bunların yayımlanması, ilerleyen yıllarda anlatıları daha da anlamlı hâle getirecek, Karadeniz ve Trabzon hafızasının canlı kalmasını sağlayacaktır.

Projenin ifade ettiği anlam, konusu, çıktıkları ve hedeflerinin anlatıldığı bir bölüm ve mülâkatların dökümünden oluşan bu kitap, projeyi kalıcı hâle getirecek unsurlardan birisidir. Özellikle değerlendirmelerin yer aldığı giriş bölümünde, bazı tespitler ve bağlantılarla mülâkatlar için hazırlayıcı bilgilere yer verilmiştir. Projenin akademik değerlendirme kısmı olarak da görülebilecek olan bu bölümün, akademik metinlerin yoruculuğu yerine, daha ziyade akıcı olması hedeflenmiştir. Bunda da projenin hedef kitlesi yönlendirici olmuştur. Zira bu projeye ilgili çıktılar, sadece akademik çalışma yapanları değil, yakın döneme ve Trabzon'a ilgi duyan herkesi ilgilendirmektedir. Bu bölümde, hem mülâkatlarla uyumlu olsun, hem de okurlar için mülâkatları anlamlı hâle getirsin diye genel tabloyu göstermek amacıyla temel olabilecek bazı örneklere ve isimlere yer verilmiştir.

Çalışmamız pek çok kişi ve kurumun desteğiyle gün yüzüne çıkmıştır. Öncelikle projeyi kurumsal anlamda sahiplenen Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ve destekleyen Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne teşekkür ederiz. Kurumlar adına da özellikle Trabzon Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Âşıkutlu ve Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu, ayrıca en az onlar kadar kurumlar adına çalışmaları takip eden İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. Süleyman Gür ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Erdem Zekeriya İskenderoğlu beylere müteşekkirimiz. Projeyi yoğun akademik çalışmaları ve çeşitli sorumluluklarına rağmen sahiplenip yürütücülüğünü yapan Doç. Dr. Selim Demirci ve araştırmacı olarak sahada çalışan Doç. Dr. Eyüp Öztürk, Doç. Dr. Şenol Saylan, Doç. Dr. Fatih Topaloğlu, Doç. Dr. Süleyman Gür ve Öğr. Gör. Ahmet Cevdet Karaca beyefendilerin emekleri önünüzdeki çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma fakültemizden ve ihtisas kursumuzdan mezun öğrencilerimizin de yer aldığı proje olması hasebiyle de bizim için ayrı bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı projeye katkı sunan lisansüstü

bursiyer öğrencilerimiz Fatma Rabia Nur Düzenli, Serpil Arslan ve Cansel Akgül'e müteşekkirimiz. Projemizin teknik sorumluluğunu üstlenen yönetmenimiz Murat Davulcu ve asistanı İdris Akyüz beylere de özverili çalışmalarını için teşekkür ediyoruz. Metinlerin dökümünde bazı bölümlere göz atarak bizlerle fikirlerini paylaşan sayın Mustafa Çil, Murat Ustakurt, Abdulkerim Malkoç, Mahmut Ayyıldız, Murat Arif Güney, Nur Kübra Demirci, Ayşegül Balık, Sema Berber, Merve Vildan Ata ve Semih Aras'a da teşekkür borçluyuz.

Hassaten bizlerle görüşmeyi kabul eden, evlerinde, köylerinde, çalıştıkları kurumlarda bizleri ağırlayan hocalarımıza şükranlarımızı sunuyoruz. Son olarak "Trabzon'u hocalarla anılan bir şehir" hâline getiren tüm büyüklerimizi de hayırla yâd etmek istiyoruz. Zira arkalarında; şahsiyetli duruşlarıyla, dinmek bilmeyen gayretleriyle, bereketi günümüze kadar ulaşan talebeleriyle ve eserleriyle kendilerinden bahsedilecek temiz bir hayat bıraktılar. Ahirete irtihal etmiş olanlara rahmet, hayatta olanlara da sıhhat ve afiyet diliyoruz.

Trabzon 2023

Doç. Dr. Süleyman GÜR

İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Proje Yürütücüsü

Mustafa Kotan

1934 yılında Arsin Sincan Mesohor/Başdurak köyünde doğdu. İlköğrenimini köyünde tamamladı. Hafızlık icâzetini 1948'de, Arapça icâzetini 1958'de aldı. 1962'de Trabzon Çilekli köyünde imamlığa başladı. Dışardan Trabzon İmam-Hatip'i bitirdi. 1975'te görev yeri Adapazarı Kemaliye'ye nakledildi. Adapazarı'nda çeşitli camilerde imam-hatiplik yaptıktan sonra 1988'de emekli oldu. Hâlen Sakarya ili Erenler ilçesi Ekinli köyünde ikamet etmektedir.

Görüşme Ahmet Cevdet Karaca tarafından, hocamızın Sakarya'da bulunan evinde yapılmıştır.

Bugün 15 Haziran 2023 Perşembe, Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde hazırlanan *Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dini Hayat* isimli projemizin bugünkü konuğu Mustafa Kotan hocamız. Öncelikle kendisine bizleri kabul ettiği ve zaman ayırdığı için teşekkür ediyoruz.

Değerli Hocam bize kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

1934 doğumluyum, Arsin Sincan Mesohor köyü, yeni ismiyle Başdurak köyünde doğdum. Mesohor’da iki muhtarlık vardı karşılıklı, 300 hane bir taraf, 300 hane bir taraf. 600 hanenin bir camisi vardı. Bugünkü İstanbul’daki Sultan Ahmet Camii nispetindeydi, önleri kaldırım Rum ustaların yaptığı. Arsin’in son köyü Gümüşhane’ye bağlıdır, orada yedi pare Rum köyleri vardı, Atatürk zamanında onlar tebdil olundular gittiler. Bizim köyde Araklı’nın Golaşa (Taşgeçit) köyünden bir hocamız vardı, rahmetli babamın vasıtasıyla 1940 yıllarında gelmişti camiye. Tecvidi ondan okudum, hafızlığuma onda başladım. Babam ölünce 1947’de başka bir köye, Pervane köyüne gitti. 1948’de ikinci bir hocamız geldi, büyük âlimlerden, ders okutmada bir fabrika gibiydi. Bir anda bizim iki köyden 70 talebe okumaya hücum etti. O mübarek zat 1965-66 civarında vefat etti. Mezarı şu anda Arsin’in Foşa köyü var, şimdiki ismi Fındıklı, mezarı oradadır.

Hocam o dönemdeki hocalarınızın isimlerini hatırlıyor musunuz?

Hatırladıklarınızı söyler misiniz?

Birisi Salih Hoca, burada Samiye köyünde İbrahim Çil vardı onların babası, Salih Hoca burada öldü, büyük hocalardandır. Harun Hoca vardı, Harun Hoca yağmur duasına çıkıp da boş geldiği yoktur, yani samimi konuşuyorum. Ben talebeliğe başladığım zaman 10-15 yaşlarında iken o, 30-40 yaşlarındaydı. Harun Hoca, hocamızdan sonra aynı camide imamlık etti, o da rahmetlik oldu şimdi. Şu anda sağ olan hocamız yok yani benim emsallerimden köyde kalan. Başdurak köyü Manganat Mahallesi’nde Mustafa Çukur diye bir hoca vardı o da Diyanet’ten emekli oldu, şu anda sağ bir tek odur, yani o derede okuyan hocalardan, 60-70 hocadan. Bir de o köyün dışından gelen hocalar vardı. Mesela Arsin’in Ladom/Yaylacık köyü. Orada Yusuf Hoca diye bir hocamız vardı, Allah rahmet etsin, çok büyük bir âlimdi, hafız-ı, kurrâ, Diyanet’te müfettişti, şu anda sağ. Mesela Yomra’dan İbrahim Gümrükçü, iyi hocalardan, o da rahmetlik oldu. Halil Yıldız, Trabzon’un Mersin köyünde imamdı, orada rahmetli oldu.

1948’de hafızlıktan icâzet aldık. 1948’den sonra İncesulu Yağmurdereli olan hocamızdan Arapça dersi okuduk. Hocam, hoca olmak için ders okutacaksın, ders okutmadan hoca olamazsın arkadaşım, ne yaparsan yap, allâme-i cihan ol istersen. Şimdi benim, riyadan Allah’a sığınırım ama sarfım nahvim kuvvetli. Trabzon Çilekli köyünde 1962’de imam çıktık, 1973’te emekliye geçtim, orada 14 sene imam kaldım. Cami yıkık, harap, minaresi yok, suyu yok, imam evi yok, Kur’an kursu yok, yok, yok. Biz düştük inşaatlar üzerine, minare yaptırдық. Benim aldırduğım yere modern bir cami yaptılar. Ben camiyle uğraştım, bana o zaman oranın Ahmet Efendi diye bir hatibi vardı, dedi ki “Mustafa Hocam ben seni bir evlat kabul ediyorum, seni çok cesaretli gördüm, gel sen imam-hatibi oku”. O da Trabzon İmam-Hatip’in yöneticilerinden. Kafa yok bizde, imam girdik ya, her şey bizim, ben gitmedim. Sonradan imam-hatibi dışardan verdim, üç girmede diplomayı aldım.

Şükrü Öztürk, Şalpazarlı, o benim sanat dersleri imtihanına girdi, ben imtihana girip çıkıyorum; çağırıldı beni. Bir gün Ramazan Hoca'nın ağabeyi benim de ders arkadaşım İsmail Hoca, Şükrü Bey çağırıyor dedi. İsmail Hoca iyi bir hoca, iyi bir Arapça'sı var ama adam okuttu, bugün belki yüzlerce imam talebesi var, Adapazarı'nda on tane var. Şükrü Bey beni makamında oturtarak "Sen nereden okudun" dedi. "Hocam ben gece de uyumuyorum, imtihana ders çalışıyorum" dedim. "Sen gel li-seye başla" dedi. Kitaplarımı aldım gideceğim yani ama o arada ağabeyimler burayı aldık 1967'de. Onlar geldi, ben imam kaldım Trabzon'da. 1975'te Kemaliye'ye nakil geldim. 2 sene orada kaldım. İki sene sonra Adapazarı'na indim. 1988'de de emekli oldum. Kazımpaşa diye bir yer var burada, emekli olduktan sonra yedi sene cumaları sohbet gittim oraya. Emekli oldum, devlet bana para veriyor, niye veriyor, İslâm'a hizmet için veriyor. Hiçbir ücret almadan sohbet gittim yedi sene. İşte ondan sonra bu hastalığa kapıldık, eve kapandık kaldık.

Müsaade ederseniz Hotaman Hoca'yla ilgili birkaç kelime konuşacağım. Şimdi benim okuduğum iki hocam var, biri Yağmurdereli Abdürrahim Bilgin Efendi, birisi de Hotaman Hoca, ismi Yusuf'tur, Hotaman soy isimleri. Ama o Hotaman Hoca diye meşhurdur. Belki 60 sene oldu köyde hâlâ Hotaman Hoca'nın ismi vardır. Bunlar çok maneviyatçıydı, evet gece sabaha kadar uykusu yoktu onun, sabah da derste uyuklardı. Bu mübarek adam 1955'te hacca gitti ve bir daha da gelmedi, hacda kaldı. Yani desem ki mübalağa olmaz, tasavvufta kırklar, yediler diye bölümler vardır ya, yani biri öldü mü birinden ona geçer, böyle bir şey vardır tasavvufta; o da böyle bir makamdaydı. Onda hafızlığa başladığımda ben bir sene evim biraz yüksekte olduğu için kursta yattım kalktım. Yemeğini ben pişirdim, yemeği neydi hocam biliyor musun? O hocamın yemeği onun dairesinin kenarında kiler vardı, akşamdan köyden ona saçlı ocak ekmeği getirirlerdi, peyniri de yanına koyardı yahut yağ koyardı yanına, ekmezsiz kalmazdı orada. Bana tarif ederdi, gaz ocağı vardı onu yakar, mısır ekmeğini doğurdum, onu su doldurur kaynatırdım, bir avuç da peynir atardı içine, karışırdı olurdu lapa. Tencerede yerd, sahan yok, açardı kenarlarını, ortasına biraz yağ koyardı. Bu iftar yemeği, gece ne yerd bilmem. Şimdi desem inanmazsın, o zaman hocam böyle şimdiki nimetleri nerede bulacaksın, hocam mısır ekmeğiyle biz okumaya giderdik, vallahi billahi bak yemin ediyorum sana, dört arkadaşlık. Çantalarımızda mısır ekmeği. Eve dönemiyoruz ya öğleyin, çıkınca helva alırdık. Helvayı taksim ederdik. Helva herkesin elinde, mısır ekmeği sofrada, ekme ortak ama helva elde onu yalar, ekmele yerdik.

Bu İncesulu büyük hocamız, onun böyle tasavvufi bir yönü yoktu, o bir nevi fabrika, sabah namazdan sonra evinde kahvaltı yapar kursa gelirdi. İkindiye kadar hiç kalkmadan ders yapardı. Arada öğlen talebeler bir elma soyar, önüne koyardı; onu yerd. Dersler bitince evine giderdi. Bir de Hotaman Hoca gibi olan Harun Hoca vardı, onun talebesi. O yağmur duasına çıksın da yağmur yağmadan geri dönsün; tövbelersun bilmiyorum. İncesulu Abdürrahim Bilgin hocamızın bir kardeşi Samsun Çarşamba'daydı, orada öldü rahmetli. Hocamızın İncesu köyüne icâzete gittim. İki çocuğu vardı; biri Abdürrezzak Efendi Kars'ın Arpaçay kazasının müftüsüydü, Bursa'da öldü. O da babası gibi büyük bir âlimdi. İkinci oğlu Gafur Hoca. O fazla onlara çekmedi. Onlar da Bursa'ya yerleştiler orada öldüler. Torunlarından birisi şimdi Bursa'da öğretim üyesidir, ben tanımıyorum.

Aile büyüklerinden ilimle meşgul olan var mıydı bahseder misiniz biraz?

Dedem hocaydı. Dedemi tanımadım tabi, babam ölen de ben yetimdim, beni büyük ağabeyim okuttu, yandaki evler onlarındır. İcâzette yer alan mühür de ağabeyimin mührüdür; muhtarlık etti köyde.

Rahmetli dedenizin ismi neydi?

Molla Musa, tabi duyumumu anlatıyorum, bizim Arsin, Yomra, Araklı bunların tümü Sürmene'ye bağlıydı, en eski kaza Of ve Sürmene'dir. Diğerleri Demokrat Parti zamanında rahmetli Menderes'in devrinde kaza oldular. Dedem Sürmene'den arkasında çarık getirirdi, o zaman çarık devri, yani öyle ayakkabı falan yok. Rahmetli dedem bizim köye çıkana kadar bayağı köyler var, böyle sıra köyler, onun gideceği günleri biliyorlar, yetim sahipleri, fakirler yola inerlerdi, rahmetli onlara hep çarık dağıtırdı, parasız. Duyumumu diyorum yani bu benim gördüğüm bir şey değil. Son durağı bizim derenin, Yanbolu Deresi'nin sonunda Rum köyleri, yedi pâre köy, en büyük köyü Santa, oraya kadar gidiyordu. Orada dedemin bir papaz dostu varmış. Papaz Müslümanmış fakat Müslümanlığını açık etmiyor. Şimdi biliyorsunuz bunlarda bir aforoz var. Aforoz edildi mi hepten yok olursun. Yani mal mülk gider. Demiş ki "Molla Musa ben Müslümanım" her şeyini dedeme anlatmış. Onun bende ismi de var burada. Çünkü şecereyi çıkardı uşaklar. O zaman bizim kendi köyümüz Başduvak, aşağı yukarı 7-8 mahalle. Her mahallede çocuk okutma mektepleri, sıbyan mektepleri vardı evvelden.

Hazır yeri gelmişken sıbyan mekteplerinden bahseder misiniz hocam?

Bahsedeyim hocam, çok güzel yere temas ettin. Allah razı olsun. Ben orada başladım ilk alfabeyle. Hasan Hoca diye bir hocamız mahallemize gelirdi. Oğlu burada öldü, molla, burada beraber okuduk. Şimdi bizim köy de iki mahalle. Bizim mahallede çocuk mektebi yoktu. O, öbür mahalledeydi. Oraya çocuklar gidemiyordu. Dedemin iki oğlu vardı; rahmetli amcam Mecid Efendi çete komutanı. Of'ta şehit olunca, onun iki oğlu vardı, şimdi onlar hep burada Adapazarı'ndaydı, oğulları yetim kaldılar, babamın üzerine kaldılar, babam da askere gitmemiş. Dedem amcamın çocuklarına öbür mahalleden bir yer aldı, onları oraya yerleştirdi. Bir de bizim baba evinin arkasına bir ev, ahırbağı derlerdi o zaman, tek kat bir ev yaptı, onu oraya çıkardı. Şimdi büyük ev ama iki odası var, birisi bir tarafta, diğeri öbür tarafta. O tek tarafı odayı mektep yaptı. Mahallenin çocuğunu okuttu, hocayı kendi tuttu, parasını kendi verdi, yemeğini rahmetli annem pişirmiş, annemin ifadeleri bunlar. Ben orada okuduğunu bilmiyorum, iki sene çocukları orada okuttu dedem. Dedem de rahmetli genç öldü, 60'larda ölmüş. Rahmetli babam onun mezarını yontma taştan yaptırdı. Bizim oradaki baba evimiz duruyor, o evi, taş binayı Santa köyünden Rum ustalar yapmış, topraktan yapmışlar ama hâlâ belki yüz senenin üzerinde yani yüz elli sene, sanki yeni yapılmış. Evet dedem böyle bizim gibi imamlık yapmamış ama elinden geldiği kadar İslâm'a hizmet etmeye çalışmış. İşte ağabeyim, Allah rahmet etsin, beni o okuttu, yani dedemle kesmeyelim. Üç erkek çocuğumuz, üç de kızımız var. Uşakların ikisi, büyükler, Bursa İlahiyat'ı bitirdiler. İşte şu anda emekli oluyorlar.

Değerli hocam az önce sıbyan mektebinden bahsettiniz, dedenizin sıbyan mektebine hoca tuttuğunu söylediniz. Sizin yörede sıbyan mekteplerinde ne okutulurdu? Biraz bahsedebilirsiniz memnun oluruz.

Hocam bak şimdi para vardı, vardı da almaya bir şey yoktu. Evet, şimdi kitap alacaksın okumak için yok. Rahmetli Hakkı Hoca benim arkadaşım, 1954'te hafızlığı bitirmiştik, cerre çıktık yani Ramazanlık, gidiyoruz bir yere girdik, o yağ tavasını sattı, hutbe kitabı aldı, ondan hutbe okuyayım diye. Evet, hocam yani şimdi bazı hocalar geliyor "hocam kitaplarını bize ver" diye, ben de "benden kitap istemeyin de kurban olayım ne ederseniz edin" diyorum. Çünkü o devirde okumak için kitap yok. Bizim Mesohor harp yeri hocam, o kadar düşmanlık, zaten o dere boyu ondan kaçtı gitti. Bir

vukuat oldu mu hocalar durumu bilirdi, okuma olmazdı, eğitime ara verilirdi. Niye? Jandarma geliyor çünkü görmesin bizi. Şimdi bir gün biz dört arkadaş camiden çıktık bizim taraftan, o zaman kemer köprüler var, köprüye varınca baktık bizim mahallenin dibinden aşağı jandarmalar koşu koşu geliyorlar. Adam vurulmuş biliyorduk, okula dönelim dedik. Hoca bize dedi ki: Jandarma sorarsa “Kur’an’ı nereden aldın” diye, sen teyzemden aldım, sen dayımdan aldım, bilmem kimden aldım deyin. Elinde cop, başçavuş bizi gördü, vurdu geçti arkada jandarmalar. Kitap alacaksın yok, yiyeceksen bulamazsın ama şimdi Allah’a şükür. Ama ne bileyim hocam okutmadım yani maalesef öğrenci yetiştiremedim. Ancak en büyük özelliğim şu oldu; Eşref Hoca bizim aileyi iyi bilir, ben benim evladım gibi. İmam olduğum Donatım Camii’nden buraya geldim, hafızlığım sıfırlanmış. Ben hafızlığı bitirdim askere gittim. Askerden geldim, 1962 yılının birinci ayında imam oldum Çilekli köyünde. Sabah namazında cemaat yok, hafızlık sabah namazda lazım, bizim hafızlık zayıflamaya başladı, bir de üstüne camii inşaatı işine girdik. 1975’te buraya, Kemaliye’ye gelince baktım burası değişik, sarıldım Kur’an’a. Bizim burada meşhur Tozlu Camii var, onun imamı Ali Özdin Şalpararlı. Ona dedim ki “Ali hocam benim durumum böyle böyle, nasıl yeniden ayağa kaldırayım hafızlığımı? O iyi bir hafız, kurrâ. Dedi ki “sen şöyle yap, sabah namazları ve diğer namazlarda kıraati sıraya koy, biraz yorulursun ama bunun başka yolunu bulamazsın.” Allah rahmet etsin, Kemaliye’de hemen hemen yarı ettim hafızlığımı. Donatım Camii’ne inince, Donatım değişik, arkada hafızlar var, müezzin var. Ben müşabihe kaçıyorum ama inat ettim, inat ettim. Elhamdülillah hâlâ da devam ediyorum, elhamdülillah.

Ben tekrar bir geriye almak istiyorum hocam, sıbyan mektebinde köyün bütün çocukları olur muydu, kız çocukları da sıbyan mektebine gelirler miydi?

Gelirlerdi, şöyle o zaman sıbyan mektebine aşağı yukarı 12-14, yaşlarında çocuklar gelirdi. Kız çocukları bir tarafta otururlar, erkekler bir tarafta otururlar, üç ay okurlardı. Mesela diyelim ki Subhaneke’den Fil sûresine yahut Duha sûresinden aşağıya kadar ezberlerlerdi. Elhamdülillah orada sıbyan mektebinde aldığımız eğitim en kuvvetli temel. Sıbyan mektebinde hocalarımız Allah razı olsun yani iyidiler. Öğleye kadar alfabe, öğleden sonra da ta’lîm dersi, işte İslâm’ın şartları, namazın şartları işte, oruç, farzlar, helal, haram bunlardan bahsedilirdi. Bana sorarsan o temel, hocaların temelinden daha kuvvetli. Üç ay, köylü hocaların yemeğini verirdi. Bazısı evine giderdi, bazısı da mektepte yatak yorgan vardı, orada yatardı.

Köylü sahip çıkar mıydı hocam? Gerek maişet gerek barınma yeme içme açısından, yani köylü bu ilim faaliyetine nasıl bir katkıda bulunurdu?

Sırayla yemek verilirdi. Yemek sırası sende, sen bitirdin mi senin komşun kimse ona geçerdi. Komşular kendi aralarında sırayı ayarlarlardı. Öğle ve akşam yemeği. Günde iki öğün yemek verirlerdi. Sabah yemeği nasıl olurdu bilmem.

Sıbyan mektebi bittiği zaman bir tören düzenlenir miydi, bir program yapılırdı mıydı hocam?

Yok yapılmazdı, şöyle bir program vardı; bir gelenektir, o da kalktı ya. Perşembe günü çocuklar mektebin önüne çıkardı, hoca bir dua yapardı, çocuklar hep bir ağızdan âmin derdi, aman Allah’ım! her taraftan âmin deyince Mekke’de Şâfiîlerin namazda âmin demesi gibi seslenirdi her taraf. Fatihada dendiğinde çocuklar yallah yola. Her perşembe günü yapılırdı. o da kalktı, o da yok şimdi.

Eğitim aldığınız hocalarınızdan bahsettik az önce; onların yöntemleri neydi, nasıl eğitim verirdiler, siz onlardan nasıl etkilendiniz hocam?

Her şeyleri etkiledi bizi. Mesela hocam sabah namazını kılardı, yemeğini yerdi ve evinde dersinin başına otururdu. Talebeler grup grupdu, İsmail hoca yani Ramazan'ın abisi biz yedi arkadaş bir grup idik, biz çıkardık öbür grup girerdi. Hiç bakmadan öğle olurdu. Onun peşine tefsir okuturdu ikindiye kadar. Hiç yemek yemeden, bir elma ile o minderinde saatlerce oturur orada kalırdı. Yani bundan daha büyük bir hizmet olamaz.

Arkadaşlarla biz *Emsile*'ye yeni başladık, 1954'ün on birinci ayında evlenmemiz oldu. Şimdi ben sabahtan kalktım doğru camiye, cami ile bizim aramızda da beş km yol var, bayırdan aşağı taştan tepeden gideceksin. O zaman da bizim Mesohor'un hocaları kalabalık. Onlar benim düğünüme geliyorlar. Ben camiye gitmişim, camiye gittim. Şimdi hoca beni görünce "oğlum sen niye geldin?" dedi. "Hocam dersimi alacağım" dedim. Rahmetli bir gülümsedi bana "şimdi doğru eve" dedi. Ben eve geldim, bizde o zaman bir damat tıraşı vardı, yani ustura kesmedi kesti diye. O esnada ben camiye gitmişim, ağabeyim sinirlenmiş. Ben geldim, baktım, ağabeyim olmuş simsiyah tabii, ama kimse anlamadı. Temel Hoca burada, bana anlattı o olayı, "Mustafa hocam senin olayın bizim aramızda bir milat kaldı" dedi.

Hocam yani düđününüzün gerçekleştiği gün herkes orada damat beklerken sabahtan ders vermeye mi gittiniz?

Evet, evet.

Değerli hocam icâzetinize dönmek istiyorum, ne tür icâzetler verilir?

Şimdi benim hem hafızlık hem de Arapça icâzetim oldu. Hafızlık icâzetim 1948'de, Arapça icâzetim 1958'de oldu. Yani arada on senelik bir fark var. Bizim orası hep bayır, caminin arkasında ufak bir düzlük vardı, orada kürsü yapılırdı, yüksek bir kürsü. Gelen büyük âlimler, hocalar o kürsüye çıkardı, cemaat işte aşağıya yayılırdı. Yemek pişirilirdi, mısır çorbası; pilav o zaman bu kadar meşhur değildi. Makarna meşhurdu, yani makarna oldu mu zaten mesele kalmazdı. Fırın yakılırdı, fırın ekmelekleri dağıtılırdı. İcâzet alacak hocalar bir evde odanın içinde beraber otururlar, oradan bayraklar ellerinde tekbirlerle çıkarlardı. Kürsünün önünde bize yer hazırlamışlardı. Herkes sırayla otururdu, yedi miydim öyle bir şeydi. Elemtere'den Nâs'a kadar okunurdu. İcâzette sıra bana geldi, "nasrullahi ve'l-feth" dedim, o aklımda. Orada bayılmışım, baktım yüzümüze su falan dökülmüş, öyle kalktık ayağa. Ne kadar geçmiş zaman bilmiyorum. Rahmetli kendisi dua etmez mushaf hocalarına dua ettirirdi. Hocaya biz de hediye alırdık; bir takım şalvar, cübbe, sarık, yani icâzette hocanın hediyesi bunlar. Hoca da talebelerin icâzetnâmesini aynı bugün olduğu gibi "birine sen verirsin, birine öbürü verirdi, öyle icâzetnâme dağıtılıyordu. Hemen hemen o da kalktı, yani o da yok zaten.

Değerli hocam orada icâzetnâme alan, mucâz olan kişiler özel bir kıyafet giyerler miydi?

Giyerlerdi tabii, sarık cübbe, yani küçük büyük aynı. Sarıklı, cübbeli, elbisesi temiz, yani orada problem yoktu.

Çeşitli hocalar geliyordu dediniz. Aklınızda bazı isimler var mı? Tarihe kayıt düşmek adına sizin icâzetinize katılan büyük hocalardan bahsedebilir misiniz?

Şimdi hocam Araklı Os (Turnalı) köyünden Musa Bekiroğlu Hoca kurrâ, Ehl-i Kur'an, İzmit'te rahmetli oldu. Kur'an ona bırakılırdı. Sağır Hoca diye bir hocamız vardı, o da katılırdı. Hasan Efendi, ben tanımıyorum, benden evvel, çok eski, yani Os'un temelini atan büyük âlimlerden. O bir derya, Mekke'ye hacca gidiyor. Mekke'de konuşmak için izin alacaksın, izinsiz konuşmazlar. Hasan Efendi izin istiyor, izin alıyor ama ona diyorlar ki "hocam Arapça konuşacaksın, Türkçe konuşmayacaksın". Elham-ı şerife (Fatiha sûresi) bilmem kaç kaç mana veriyor, yalnız Elham'a. Hocam bizden bir şey olmaz, kurban olayım size yani biz onun ayağının tozu olamayız. O Hasan Efendi'nin türbesi Bayburt'tadır. O bizim Karadeniz'in en büyük meşhur âlimlerindendir, hem şeriat bakımından, tefsir bakımından, yani bizim bildiğimiz ilimler bakımından hem de manevi bakımdan bulunmayan bir âlim. Dışarıdan bize gelen hocalar Os'tan gelirlerdi, Sağır Hoca, bir de Bekiroğlu oradan gelirdi. Diğer hocalar büyük camimizin hocası ve okuyan talebelere. Evvelen icâzet alanlar da konuşma yapardı. Onlardan şimdi Mustafa Çukur Hoca var, başka yok değerli hocam.

Eskiden Hocaefendilerin iki yönü olur derlerdi; ilim yönü de olurdu tasavvuf yönü de. Sizin hocalarınıza dair gözlemlerinizi nasıldır?

Tasavvuf yönü olan Hotaman Hoca onu anlattım, yani Hotaman Hoca'nın görülen kerametleri var, yani öyle bir adam. Bizim esas hocamız İncesulu Abdurrahim Hoca'da beş vakit namaz bir de dersden başka bir şey yoktu. Ama Allah onu, bu işler için yaratmıştı sanki. Hocam mantık var Arapça mantık, *Îsâgûcî*, *Kul Ahmed*, *Molla Fenari*, bunlar kayıp olsa, onları ezberden yeniden yazardı. Bir ikincisi ferâiz, yani miras hukuku. Kayıp olsa bütün ferâizi o kenardaki küçük yazılarla beraber hafızasından tekrar yazardı. Fıkıhta o kadar kuvvetli değildi ama tefsir, mantık, ferâiz, sarf, nahivde tahmin etmem ki bugün dünya yüzünde bir benzeri var. Yani benim bildiğim kadarını diyorum. Harun Hoca'nın da tasavvufî yönü vardı.

Sizin ders aldığınız hocalarınız, kendi ders aldıkları hocalarından hatıralar anlatırlar mıydı size, aklınızda kalan bir şeyler varsa anlatır mısınız?

Şöyle, o kadar fazla yok. Çünkü hocalarımızın zamanı yoktu ki bize bir şey anlatsınlar. Dışarıda hava soğuk, talebeler kitaplar koltuğunun altında salonda bekliyorlar. Sen çıkmadan onlar doları içeriyey. 1973'te hafızlık belgemi alacağım zaman Hafız Âşıkutlu Hoca'yı Diyanet aşere-takrîb okutmak için Ankara'ya çağırılmış. O da "ben Çifâruxsa'daki medresemde okuturum, dışarı çıkmam" demiş. Bu sefer Türkiye'den gelen hafızlar orada toplandılar. Bizim kıraat okuduğumuz Hafız Murat Hoca da aşere-takrîb için orada. Ben hafızlık belgemi imzalatmak için oraya gittim. Yukarı köye çıktık, hocalar içeride okuyorlar, dışarıda kapıcı var. Bize "hoşgeldiniz, hayırdır ziyaret için mi geldiniz?" dedi. "Evet, hocayı ziyarete geldik" dedik. Ders bitti, ben o zaman daha delikanlıydım, yani askerden yeni gelmişim, Âşıkutlu Hoca büyük âlim, ayağa kalktı bizi karşıladı, ne büyükler var ya! Ben onun kadar mütevazı bir adam görmedim yani.

Çok teşekkür ederiz hocam.

Ben teşekkür ederim.